

УДК 37.014.5:355.01](477)+342.733+37.014.53
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.28>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ЧАСТИНА 3: РІВНІСТЬ ПРАВ, БЕЗПЕКА І ГІДНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТА МОВНІ УМОВИ ВСТУПУ ДО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Миклуш М.І.,
*керівник Юридичної Групи «ФОКС»,
учасник ГО «Магістрат»
ORCID: 0009-0005-2202-9482*

Голуб С.М.,
*учасник ГО «Магістрат»
ORCID: 0000-0003-2365-064X*

Миклуш М.І., Голуб С.М. Правове регулювання освіти в Україні. Частина 3: Рівність прав, безпека і гідність здобувачів освіти, мовні умови вступу до закладу освіти в умовах воєнного стану.

Метою даної статті є продовження аналізу законодавства України і міжнародних актів, які регулюють або впливають на процес регулювання основних прав і свобод людини у сфері освіти в Україні.

Проведення цього дослідження зумовлено діяльністю Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України у 2024 році, які втрутились у процес вступу здобувачів освіти до закладів вищої освіти безпосередньо під час проведення вступної кампанії 2024 року. Особливо це вплинуло на здобувачів освіти, які заявили про бажання навчатися на денній формі і на платній основі в аспірантурі для здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Враховуючи зазначене, виникла необхідність у правовому дослідженні дотримання основних прав і свобод людини при проведенні вступної кампанії в умовах воєнного стану, а також при здійсненні і регулюванні освітньої діяльності.

Зокрема, в статті досліджено основні умови і гарантії рівності прав здобувачів освіти при вступі на навчання до закладів освіти. Також, в дослідженні звернуто увагу на основні правові положення про право людини на безпеку і гідність, яких необхідно дотримуватися під час вступної кампанії і при здійсненні освітньої діяльності в умовах воєнного стану, а також в умовах економічної кризи. При цьому особливу увагу зосереджено на необхідності встановленні різних умов вступу і умов навчання для здобувачів безоплатної освіти і здобувачів платної освіти. Крім того, авторами проаналізовано законодавство України щодо можливості використання фактору знання іноземних мов як умови для вступу до закладів вищої освіти в загальному контексті та з урахуванням специфіки освіти, яка отримується здобувачем освіти.

Таким чином, ця стаття є третьою статтею із цього циклу досліджень і включає результати правового дослідження принципу рівності прав в галузі освіти, принципу безпеки і гідності людини в галузі освіти, зокрема, в період дії воєнного стану в Україні, а також принцип україномовної освіти в Україні.

Ключові слова: правове регулювання освіти, освіта, освітня діяльність, рівність прав, право на гідність, право на безпеку, україномовна освіта, умови вступу, здобуття освіти.

Myklush M., Holub S. Legal regulation of education in Ukraine. Part 3: equal rights, security and dignity of students and language requirements for admission to an educational institution under the conditions of military emergency.

The purpose of this article is to continue the analysis of Ukrainian legislation and international acts that regulate or affect the process of regulating basic human rights and freedoms in Ukraine's education field.

The conduct of this study is due to the activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Education and Science of Ukraine in 2024, which intervened directly during the admission process of students to higher educational institutions during the 2024 admission campaign. The mentioned aspects especially affected the education seekers who declared their desire to study full-time and on a paid basis in graduate school to obtain the third (educational and scientific) level of higher education.

Regarding the above, it became necessary to legally examine the observance of basic human rights and freedoms when conducting the admission process under martial law along with implementing and regulating educational activities.

In particular, the article examines the main conditions and guarantees of equality of rights of education seekers when enrolling in educational institutions. Additionally, the study underlines the main legal provisions on the human right to safety and dignity, which shall be observed during the admission campaign and when carrying out educational activities in conditions of military emergency as well as in conditions of economic crisis. At the same time, special attention is focused on the need to establish different admission conditions and study conditions for free education and paid education recipients. In addition, the authors analyze the legislation of Ukraine regarding the possibility of using the factor of knowledge of foreign languages as a condition for admission to institutions of higher education, both in the general context and taking into account the specifics of the education received by the student.

Thus, this article is the third article from the cycle of research and contains the results of a legal study of the principle of equal rights in the field of education, the principle of safety and human dignity in education, in particular, during the period of military emergency in Ukraine, as well as the principle of Ukrainian-language education in Ukraine.

Key words: the legal regulation of education, education, educational activity, equality of rights, the right to dignity, the right to security, Ukrainian-language education, admission conditions, obtaining education.

1. Вступ

1.1. Постановка проблеми. Освіченість людини є важливим елементом для створення безпечного і прогресивного суспільства в будь-якій державі. В зв'язку з цим, одне із найбільш важливих завдань держави полягає у забезпеченні рівних прав і можливостей громадян на здобуття освіти.

В свою чергу, з іншого боку, обрання спеціальності і вступ до закладу освіти є одним із найбільш важливих кроків в житті кожної людини. І якщо метою освіти в державі є створення толерантного, мультикультурного і цивілізованого суспільства, то така держава має забезпечити рівні умови вступу до закладів освіти і рівні умови навчання для всіх здобувачів освіти. Лише в таких умовах можливо виховати толерантну і цивілізовану людину.

Також, для досягнення вищевказаної мети, важливим є дотримання поваги до гідності кожної людини під час здійснення освітнього процесу – починаючи з визначення умов вступу до закладів освіти і завершуючи умовами присвоєння певної кваліфікації випускникам закладу освіти.

Враховуючи зазначене, можливо констатувати, що рівність прав і повага до гідності кожної людини є важливим елементом освітньої діяльності для кожної цивілізованої держави.

В свою чергу, щодо цього, міжнародною спільнотою було зроблено важливі кроки для забезпечення рівності прав людей, зокрема, в галузі освіти, вже в середині 20 століття, шляхом визначення основних прав людини у Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 217 А (III) від 10 грудня 1948 року (далі – **Загальна декларація ООН**) [7], а також у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної 04 листопада 1950 року (далі – **Європейська Конвенція з прав людини**) [6].

Після виходу у 1990 році України із складу СРСР, в Україні також були зроблені кроки для встановлення рівних умов здобуття освіти, шляхом прийняття Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 року за № 1060-ХІІ [2] і визначення основних прав і свобод людини і громадянина у Конституції України, затвердженої Законом України від 28 червня 1996 року за № 254к/96-ВР (далі – **Конституція України**) [4].

В подальшому, в Україні відбулося безліч освітніх реформ, остання з яких завершилась прийняттям Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року за № 2145-VIII (далі – **ЗУ Про освіту 2017 року**) [3] і Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року за № 1556-VII (далі – **ЗУ Про вищу освіту**) [1].

При цьому зазначені реформи підтвердили необхідність дотримання рівності прав у сфері освіти і необхідність поважати гідність кожної людини.

Однак, із введенням воєнного стану і запровадженням мобілізації, в Україні почали з'являтися перші проблеми, пов'язані з порушенням рівності прав здобувачів освіти і неповагою до їхньої гідності.

Крім того, війна і економічна криза в Україні внесли певні корективи в освітній процес, який почав вимагати забезпечення безпеки людини як під час вступу до закладу освіти, так і під час наступного навчання, а також забезпечення умов нормальної і достатньої життєдіяльності людини, яка отримує освіту.

Окрім цього, під час війни, дуже гостро постало питання забезпечення дотримання національних і культурних інтересів в галузі освіти, зокрема, в частині визначення знання української мови (а не іноземної мови) як головної умови для вступу до українського закладу освіти і для здобуття освіти.

Фактично, вищевказані проблеми виникли на тлі реформ Міністерства освіти і науки України в освітній діяльності, які було розпочато у 2024 році, попри обставини, які і так впливали на рівень життя людини та на безпеку і якість здобуття освіти, зокрема, існування постійної небезпеки від ракетних обстрілів цивільного населення, регулярні відключення світла внаслідок пошкодження енергогенеруючих об'єктів, а також пануючого стану психологічного стресу у більшості населення України.

При цьому зазначені реформи порушили принцип рівності прав і свобод людей, призвели до порушення права людини на гідність і на нормальний рівень життя, а також нівелювали значимість української мови в освітній діяльності в українських закладах освіти.

Таким чином, можливо відзначити те, що на сьогоднішній день процес правового регулювання освіти залишається незавершеним та існуючі проблеми в освітній діяльності не зменшилися, а з часом навіть збільшилися.

В зв'язку з цим, виникла необхідність у проведенні глибокого і системного правового дослідження основних прав і свобод людини, які повинні враховуватися під час вступу до українських закладів освіти, здобуття освіти і здійснення освітньої діяльності в Україні.

1.2. Статус питання. На сьогоднішній день існує низка міжнародних і національних наукових досліджень в галузі освіти. Однак, всі ці дослідження переважно пов'язані з якістю освіти і міжнародною інтеграцією освітнього процесу.

На жаль, жодне з цих досліджень не вивчає проблеми правового регулювання вступу до закладів освіти, здобуття освіти і здійснення освітньої діяльності в умовах воєнного стану і економічної кризи в Україні.

1.3. Метою цієї статті є виведення принципу рівності прав людини в галузі освіти, принципу безпеки і гідності людини, а також принципу україномовної освіти на основі аналізу правових норм, що регулюють права і свободи людини в Україні, зокрема в умовах воєнного стану, а також на основі аналізу міжнародних і національних норм, які визначають основні права і свободи людини в Україні.

2. Правовий стан прав і свобод людини в Україні в період 2022-2024 років під час воєнного стану

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що основні права і свободи людей, зокрема, які гарантують рівність прав людей, їхнє право на освіту і здоров'я, право на гідність і належний рівень життя, право на працю і право знати свої права та обов'язки тощо, встановлені і гарантовані положеннями статей 1, 2, 3, 5, 7, 23, 25 і 26 **Загальної декларації ООН** [7] та положеннями статей 1, 2, 3, 9 і 14 **Європейської Конвенції з прав людини** [6].

Крім того, вищевказані права, а також права, пов'язані з верховенством права, повноваженнями органів влади і місцевого самоврядування та незворотністю дії законів, встановлені і гарантовані положеннями статей 8, 9, 19, 21, 22, 24, 27, 28, 43, 48, 53, 55, 57 і 58 **Конституції України** [4].

При цьому, відповідно до положень частини 1 статті 64 **Конституції України**, права і свободи людей не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених **Конституцією України** [4].

В свою чергу, частиною 2 статті 64 **Конституції України** передбачено те, що лише «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [4].

Враховуючи зазначений перелік статей, можливо зробити висновок про те, що права і свободи людей, встановлені положеннями статей 24, 28, 55, 57 і 58 **Конституції України** (зокрема, щодо

рівності прав, права на повагу до гідності і права своєчасно знати про свої права і обов'язки через оприлюднення органами влади нормативно-правових актів), не можуть бути обмежені в жодному випадку, а права і свободи, встановлені положеннями статей 8, 9, 19, 21, 22, 27, 43, 48 і 53 **Конституції України**, можуть бути обмежені, але лише відповідно до положень **Конституції України**.

Водночас, стосовно цього, Конституційним Судом України було зроблено висновок у пункті 3.2 **Рішення № 10-р/2020 від 28 серпня 2020 року** про те, що «*обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є можливим у випадках, визначених Конституцією України. Таке обмеження може встановлюватися виключно законом - актом, ухваленим Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні. Встановлення такого обмеження підзаконним актом суперечить статтям 1, 3, 6, 8, 19, 64 Конституції України*» [5].

Враховуючи відсутність будь-яких законів, якими було б встановлено обмеження прав і свобод людей в Україні, передбачених у положеннях статей 8, 9, 19, 21, 22, 43, 48 і 53 **Конституції України**, вважається, що такі права і свободи на сьогоднішній день є необмеженими і діють в повному обсязі.

Тобто, з огляду на положення частини 2 статті 64 **Конституції України** і висновок Конституційного Суду України у пункті 3.2 **Рішення № 10-р/2020 від 28 серпня 2020 року**, можливо вважати, що всі вище перелічені права і свободи людей в Україні, які встановлені і гарантовані положеннями статей 8, 9, 19, 21, 22, 24, 27, 28, 43, 48, 53, 55, 57 і 58 **Конституції України**, є діючими і необмеженими.

3. Принцип рівності прав у галузі освіти

Положеннями статті 21 **Конституції України** встановлено:

«Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [4].

Також, положеннями статті 24 **Конституції України** встановлено:

«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [4].

В галузі освіти зазначене також підтверджується положеннями **ЗУ про освіту 2017 року**.

Так, положеннями частин 2 і 3 статті 3 **ЗУ про освіту 2017 року** встановлено:

«2. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

3. Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів ...» [3].

Крім того, положеннями статті 6 **ЗУ про освіту 2017 року** встановлено:

«1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є:

... забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками ...

2. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх» [3].

Тобто, право на освіту гарантується для всіх громадян України в будь-яких закладах освіти без будь-якої дискримінації та незалежно від соціального стану та інших ознак.

Зазначені права також закріплені положеннями статті 14 **Європейської Конвенції з прав людини**, згідно яких «*користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою ...*» [6].

Також, в частині здобуття вищої освіти, рівність прав встановлено положеннями частини 1 статті 4 **ЗУ про вищу освіту**:

«1. Кожен має право на вищу освіту ...

Громадяни України вільні у виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і спеціальності ...

Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. Ніхто не

може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України» [1].

Положеннями підпунктів 3 і 4 частини 3 статті 3 **ЗУ про вищу освіту** встановлено те, що:
«3. Формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом:

- ...
3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;
4) створення та **забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти**» [1].

Тобто, враховуючи те, що ні **Конституцією України**, ні законами України не встановлено жодних обмежень права на вищу освіту будь-якого виду, рівня і форми, таке право гарантується для всіх громадян України без будь-якої дискримінації та незалежно від соціального стану та інших ознак, і будь-які дії органів місцевого самоврядування та/або державних органів, які обмежують доступ до певних видів, форм і рівнів освіти, у тому числі залежно від певного соціального статусу (зокрема, роботи в органах державної влади чи закладах освіти або за фізичними ознаками) та за іншими ознаками, є протиправними і такими, що порушують рівність прав і свобод громадян.

Крім того, рівність прав щодо здійснення освітньої діяльності також встановлено для закладів освіти, зокрема, положеннями частини 7 статті 22 **ЗУ про освіту 2017 року**:

«**Заклади освіти всіх форм власності мають рівні права і обов'язки у провадженні освітньої діяльності відповідно до законодавства**» [3]

та положеннями частини 3 статті 2 **ЗУ про вищу освіту**:

«**Права закладу вищої освіти, що визначають його автономію, встановлені цим Законом, не можуть бути обмежені іншими законами чи нормативно-правовими актами**» [1].

При цьому, згідно положень підпункту 1 частини 1 статті 1 **ЗУ про вищу освіту**, під поняттям «автономія закладу вищої освіти» розуміється наступне:

«**автономія закладу вищої освіти - самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом**» [1].

Таким чином, будь-які дії органів місцевого самоврядування та державних органів, які обмежують право закладів освіти на надання вищої освіти будь-яких видів, форм і рівнів (зокрема, денної форми освіти першого, другого і третього освітнього рівнів вищої освіти на платній основі), а також, які обмежують проведення наукових досліджень (зокрема, шляхом обмеження прийому на навчання до аспірантури на денну форму навчання на платній основі) є порушенням автономії закладів вищої освіти, наслідком якого є порушення прав громадян України щодо їхнього доступу до освіти, тобто такі дії є протиправними і такими, що порушують рівність прав і свобод.

4. Принцип безпеки і гідності людини

Окремо, необхідно зазначити про те, що війна в Україні внесла свої корективи в процес вступу до закладів освіти, здобуття освіти та здійснення освітньої діяльності, які повинні відбуватися вже з урахування основних прав людини на безпеку, належний рівень життя та повагу до гідності.

Зазначене встановлено положеннями статті 3 **Загальної декларації ООН**, згідно яких: «**Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність**» [7].

При цьому положеннями частини 1 статті 2 **Європейської Конвенції з прав людини** встановлено те, що «**право кожного на життя охороняється законом**» [6].

В свою чергу, положеннями статті 27 **Конституції України** також встановлені права людини на життя і здоров'я, зокрема:

«**Кожна людина має невід'ємне право на життя.**

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [4].

Враховуючи зазначене, Держава (в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та/або їхніх посадових осіб) не має права вчиняти дії або створювати умови, які наражають людину на небезпеку і піддають її життя і здоров'я ризику, а навпаки зобов'язана створювати безпечні умови для життєдіяльності людини, у тому числі в частині отримання освіти.

Також, положеннями статті 5 **Загальної декларації ООН** встановлено те, що *«ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання»* [7].

Положеннями частини 1 статті 2 **Європейської Конвенції з прав людини** встановлено те, що *«нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню»* [6].

Положеннями статті 28 **Конституції України** також встановлено те, що:

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню ...» [4].

Додатково, положеннями статті 48 **Конституції України** встановлено те, що *«кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло»* [4].

Крім того, положеннями статті 43 **Конституції України** встановлено:

«Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці ...» [4].

Вказані права також закріплено положеннями статей 23 і 25 **Загальної декларації ООН**, згідно яких *«кожна людина має право на працю»* [7] і *«кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї»* [7].

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що Держава (в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та/або їхніх посадових осіб) не має права вчиняти дії або створювати умови, які піддають людину нелюдському чи такому, що принижує її гідність, поводженню, а також порушують або обмежують її право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (що включає достатнє харчування, одяг, житло), у тому числі шляхом обмеження її можливостей заробляти собі на життя працею.

5. Принцип україномовної освіти

Положеннями частини 1 статті 10 **Конституції України** встановлено те, що *«державною мовою в Україні є українська мова»* [4].

В галузі освіти зазначене також підтверджується положеннями **ЗУ про освіту 2017 року**.

Так, відповідно до преамбули **ЗУ про освіту 2017 року** *«метою освіти є всебічний розвиток ... культурного потенціалу Українського народу»* [3], одним із складників якого є саме українська мова, а не будь-яка іноземна мова.

Положеннями частин 1 і 2 статті 7 **ЗУ про освіту 2017 року** встановлено те, що *«1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова... Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (... та вищої) ... державною мовою в державних і комунальних закладах освіти ... 2. Заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади ... вищої освіти - в обов'язку, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови»* [3] – тобто, право на освіту гарантується для всіх громадян України в державних і комунальних закладах освіти незалежно від знання іноземної мови і єдиною умовою доступу до освіти у цих закладах може бути лише знання державної української мови, якою здійснюється освітній процес.

Відповідно, громадяни України, які отримують освіту в Україні, мають обов'язок знати лише українську мову і не зобов'язані знати інші мови.

В свою чергу, стосовно іноземних мов в положеннях частини 4 статті 10 **Конституції України** встановлено те, що *«державна сприяє вивченню мов міжнародного спілкування»* [4].

При цьому, відповідно до положень частини 3 статті 7 **ЗУ про освіту 2017 року**, *«державна сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти»* [3], – тобто Держава Україна може сприяти вивченню іноземних мов громадянами України, але не має права зобов'язувати і примушувати їх до такого вивчення і не має права використовувати знання іноземної мови як умову доступу до освіти.

Таким чином, Держава може сприяти вивченню іноземних мов громадянами України, але не має права зобов'язувати і примушувати їх до такого вивчення.

Більш того, положеннями частин 1 і 2 статті 24 **Конституції України** встановлено те, що:

«Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень ... за мовними ... ознаками ...» [4].

Також, відповідно до положень частини 2 статті 3 **ЗУ про освіту 2017 року** «*право на освіту гарантується незалежно від ... мови спілкування, ... а також інших обставин та ознак*» [3], – тобто право на освіту гарантується незалежно від знання іноземної мови.

Положеннями частин 1 і 2 статті 6 **ЗУ про освіту 2017 року** встановлено те, що «*1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є ... забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками ... 2. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх*» [3], – тобто право на освіту гарантується для всіх громадян України на рівних умовах незалежно від знання іноземної мови.

Окрім цього, відповідно до положень частини 1 статті 4 **ЗУ про вищу освіту**, «*право на вищу освіту гарантується незалежно від ... мови*» [1], – тобто право на вищу освіту гарантується для всіх громадян України незалежно від знання іноземної мови і єдиною умовою доступу до освіти може бути лише знання державної української мови, якою здійснюється освітній процес.

Зазначені права також закріплені положеннями статті 14 **Європейської Конвенції з прав людини**, згідно яких «*користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - ... мови ... або за іншою ознакою*» [6].

Отже, враховуючи обов'язок громадян України щодо знання лише однієї української мови, рівність і обсяг їхніх прав не можуть бути порушені і їхні права не можуть обмежуватися за ознаками знання будь-якої іноземної мови.

В зв'язку з цим, можливо зробити висновок про те, що будь-які дії фізичних осіб, юридичних осіб приватної власності, органів місцевого самоврядування та державних органів або їхніх посадових осіб, які примушують до вивчення іноземної мови або обмежують доступ громадян України до їхніх прав і свобод, зокрема, в галузі освіти, на умовах знання іноземної мови (крім випадків, пов'язаних із філологічною спеціалізацією освіти, наприклад, щодо підготовки перекладачів конкретної іноземної мови) є протиправними і такими, що порушують права громадян України.

В той же час, стосовно викладання в закладах освіти іноземною мовою, в положеннях частини 4 статті 7 **ЗУ про освіту 2017 року** зазначено наступне: «*У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами - державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу*» [3].

Відповідно до положень частини 7 статті 7 **ЗУ про освіту 2017 року**, «*особливості використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти визначаються спеціальними законами*» [3].

Тобто, зазначені положення не регулюють умови доступу до освіти, а регулюють лише можливість (а не обов'язок) використання іноземної мови, додатково до української мови (яка є основною мовою освіти), під час здобуття окремих видів освіти і на окремих рівнях такої освіти, шляхом викладання у закладах освіти декількох дисциплін, викладання яких неможливе без використання іноземної мови. При цьому особливості використання іноземних мов в галузі освіти можуть встановлюватися лише законами.

6. Висновок

Враховуючи зазначене, можливо зробити висновок про те, що положеннями міжнародного і українського законодавства встановлено наступні принципи щодо прав людини, застосування яких в галузі освіти є обов'язковим.

Так, **Принцип рівності прав у галузі освіти** можливо викласти наступним чином:

«Всі громадяни України мають рівні конституційні права і свободи щодо отримання освіти і мають право отримувати освіту будь-якої форми, виду і рівня без жодних обмежень, привілеїв і дискримінації.

Всі заклади вищої освіти мають право надавати вищу освіту без будь-яких обмежень (окрім надання освіти за рахунок державних і місцевих асигнувань) і мають обов'язок надавати вищу освіту без привілеїв і дискримінації за будь-якими обставинами і ознаками.

Держава (в особі органів місцевого самоврядування, державних органів та їх посадових осіб) не має права встановлювати привілеїв та обмеження щодо здобуття освіти, а також не має права обмежувати право громадян здобувати освіту і обмежувати право закладів освіти надавати освіту і здійснювати наукові дослідження (окрім освіти, що здобувається за рахунок державних і місцевих асигнувань), у тому числі шляхом встановлення умов доступу до освіти за будь-якими ознаками.

При цьому **Принцип безпеки і гідності людини** можливо викласти наступним чином:

«Кожна людина має право на життя, здоров'я, свободу, працю і достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування), а також має право захищати свої права.

Кожен має право на повагу до його гідності і право не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Держава (в особі органів державної влади та органів місцевого самоврядування) не може порушувати зазначені права людини або створювати умови (зокрема, шляхом прийняття нормативно-правових актів), які порушують, можуть порушувати або можуть створювати умови для порушення цих прав людини».

В свою чергу, **Принцип україномовної освіти** можливо викласти наступним чином:

«Не може бути привілеїв чи обмежень за мовними ознаками.

Право на освіту гарантується без дискримінації за будь-якими обставинами і ознаками (зокрема, вік, знання іноземної мови тощо).

Державною мовою в Україні є українська мова, яка є основою культурного потенціалу Українського народу і громадяни України, які отримують або бажають отримати освіту в Україні, мають обов'язок знати лише українську мову і не зобов'язані знати інші мови.

Держава лише сприяє, а не зобов'язує вивченню мов міжнародного спілкування, і лише в державних і комунальних закладах освіти.

Мовою освітнього процесу на всіх рівнях в закладах освіти є державна (українська) мова і знання іноземної мови не може бути умовою для отримання освіти та доступу до освіти, крім випадків використання мов в окремих видах та на окремих рівнях освіти (наприклад, освіта філолога або перекладача іноземної мови).

У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами в окремих видах та на окремих рівнях освіти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про вищу освіту». (2014). № 1556-VII.
2. Закон України «Про освіту». (1991). № 1060-XII.
3. Закон України «Про освіту». (2017). № 2145-VIII.
4. Конституція України. (1996). № 254к/96-ВР.
5. Рішення Конституційного Суду України № 10-р/2020.
6. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom (Council of Europe) (04.11.1950).
7. The Universal Declaration of Human Rights (UN). (10.12.1948). Resolution № 217 A (III).